
TORČÍKŮV ZLATÝ DOUBLE

JAKUB SOUČEK

Marek Torčík je český básník, spisovatel a publicista, pocházející z Přerova, který v roce 2016 knižně debutoval básnickou sbírkou *Rhizomy* a v roce 2023 představil svou prozaickou prvotinu román *Rozložíš paměť*. Ten byl nominován v rámci komplexu literárních cen Magnesia Litera 2024 na ocenění v kategorii próza – tuto nominaci posléze proměnil ve vítězství. A zhruba o měsíc později získal i Cenu Jiřího Ortena.

Vypravěčem Torčíkova románu je protagonista, který se jmenuje stejně jako autor – Marek Torčík. Celý jeho román je napsán – jak už název naznačuje – v méně frekventované du-formě, která textu dodává na sugestivitě a přispívá ke vtažení percipienta do děje, byť může být pro některé čtenáře poněkud obtížnější si na tuto vypravěčskou strategii zvyknout.

Děj je zasazen převážně do kulís moravského města Přerova a čas se zde střídá ve dvou rovinách: rok 2021 (protagonistova současnost), která slouží vypravěči jako platforma pro vzpomínání a komparování, a pak rok 2007 (protagonistova minulost), v němž se odehrály děje a události, na které hlavní postava vzpomíná. V této době je mu zhruba čtrnáct let, navštěvuje druhý stupeň základní školy a hlásí se na školu střední.

Úvodní textové pasáže patří telefonátu z roku 2021, ve kterém matka protagonistovi oznamuje, že právě zemřel jeho dědeček – alkoholik, misogyn a tyran. Dotyčné sdělení spustí asociační proud vzpomínek, které se postupně zřetěžují a zvolna odhalují protagonistovo dětství, které nebylo – jak postupem času vyjde najevo – vůbec šťastné.

Zásadní roli v této souvislosti sehrála protagonistova homosexualita. Marek si ke své identitě a sebeurčení teprve hledá cestu, ovšem homosexualita je aspekt, který se v prostředí základní školy postsocialistického industriálního města netoleruje. Protagonista je prostě jiný, a proto nepřetržitě dostává rány od svých spolužáků (ty bývají fyzického rázu) a potom také od rodiny, hlavně od svého dědy, ale i matky (ty jsou rázu psychického, neútočí primárně na Markovu sexualitu, ale spíše na jeho maskulinitu, nicméně nelze přejít fakt, že v něm budují trauma, které se mu v budoucnosti bude ještě vracet).

Jedinou oporou je pro něj jeho spolužák a nejlepší přítel Marián – Rom, homosexuál s poruchou pigmentace a zálibou v kreslení. Když Marián přijde na stejnou školu jako Marek, tak zprvu nahradí Markovu roli třídního terče, protože Rom-homosexuál je optikou spolužáků horší než běloch-homosexuál, a tak Marek na jistý čas přestává být středem (negativní) pozornosti. Marek a Marián se však brzy sblíží (nejdříve kamarádsky, pak i sexuálně), takže je spolužáci posléze šikanují oba současně. Příběh dále přináší několik nehezských vzpomínkových etud s dědečkem a končí tam, kde začal – jeho smrtí a pohřbem.

V Torčíkově románu jsou postupně představovány jednotlivé postavy, které mají buď vyloženě negativní charakter, anebo neutrální. Mezi výrazně negativní se řadí postava dědy, který terorizoval svoji manželku (ta před ním utekla), tudíž se objektem jeho hněvu stala vlastní dcera, která přese všechny strasti a utrpení nedokázala od stárnoucího otce odejít a ponechat jej vlastnímu osudu.

Hlavním tématem knihy je bezpochyby paměť a to, jak v průběhu času dochází k její transformaci a selektivnosti. Proto je příběh zprostředkován právě pomocí vzpomínek. S hlavním tématem je pak provázána řada dílčích motivů, které dotváří celý děj.

Protagonista je tedy uvězněn v tragické minulosti, ve víru vlastních vzpomínek. Při srovnání s tituly jako *Fosilie* (2023) od Michala Kašpárka či *Vyhoření* (2023) Petra Šestáka si můžeme uvědomit, že toto uvěznění protagonisty v tragickém čase není v současné české literární produkci neobvyklým jevem. Torčík uvěžňuje v minulosti,

Kašpárek v budoucnosti a Šesták v současnosti. Postavám těchto děl pak nezbyvá než „utíkat“ (například u Kašpárka je tímto prostředkem útěku jízda na kole a u Šestáka odjezd z rušného města do přírody). Princip útěku praktikuje takřka každá z výraznějších postav Torčíkova textu. Marek utíká za město k Bečvě, babička utíká na zahradu, kde tráví většinu času, děda se oddává alkoholu, máma prací v továrně na optické potřeby a Marián kreslí komiksy. Postavy se tak snaží alespoň o částečný únik z monotónnosti svých dní a o pomyslný únik z neutěšeného městského prostředí.

Protagonista je v Torčíkově románu pouhým rezonérem, postavou, které se v ději dostává největšího prostoru, je Markova matka. O této postavě se dozvídáme mnohem více než o samotném protagonistovi. Jak již bylo výše zmíněno, celý příběh je čtenáři podáván formou osobních vzpomínek samotného Marka, který funguje jako tzv. přímý vypravěč. Zvolený vypravěčský postup je v románu uplatňován kompaktně a funkčně, až na jednu výjimku, kdy Marek předává vzpomínky své matky, aniž by tato pasáž byla uvozena například větou: „Jak ti máma kdysi říkala...“ (což je typický obrat pro Torčíkův román). Není sice divu, že takovéto uvození absentuje, protože jde o vzpomínky na znásilnění nějakým cizím mužem, kterého do bytu pozval její vlastní otec. V beletrii je samozřejmě možné měnit vypravěčské polohy a strategie, ale v tomto případě působí dané řešení neorganicky a samoúčelně. Vyústěním inkriminované situace (TORČÍK 2023, 190–195) je pouze vsazení dalšího traumatického dílku do již tak pestré mozaiky traumat obsažených v knize. Tímto krokem se fabule románu ještě více zhušťuje, ale nedochází k žádné katarzi.

Na přebalu knihy je Torčík přirovnáván mimo jiné k francouzskému spisovateli Édouardu Louisovi, který v roce 2014 debutoval svým románem *Skoncovat s Eddym B.* (čes. 2017, přel. Sára Vybíralová). Společných prvků bychom našli v obou románech poměrně dost (viz níže), což poněkud zpochybňuje originalitu Torčíkova textu. Je velmi pravděpodobné, že Paseka, která vydala jak Torčíkův debut, tak český překlad Louisova debutového románu, se rozhodla příbuznost obou

textů využít marketingově, což je vcelku pochopitelný obchodnický postup. Z hlediska literárního je však důležitější otázka, zda a nakolik se Louisovým příkladem inspiroval Torčík. Pro posouzení uvedu několik příkladů: Obě knihy jsou vystavěny na principu vzpomínek na dětství, v obou románech máme v protagonistovi snahu o syntézu autor – vypravěč – protagonista, v *Rozložiš paměť* vystupuje Marek Torčík a v *Skoncovat s Eddym B.* zase Eddy Belleguele, což bylo Louisovo občanské jméno, které si nechal ještě před vydáním románu změnit. Dále tu pak máme postavu matky – přepisovatelky paměti, která protagonistovi vsugerovává, jak se věci „doopravdy odehrály“ (samozřejmě tedy spíše „podle ní“), snaží se špatné vzpomínky „vyžehlit“ a poukázat na protagonistův sklon k dramatickému prožívání všeho, hraničícímu až s neurotičností. Shodu můžeme nalézt i v záporných postavách obou textů. U Torčíka je to postava dědy, u Louise postava otce. Oba alkoholici, násilníci a machisté, tělesně postižení letitou prací v továrnách, kteří rezignovali na život a chtějí hlavně v klidu dožít ve svém kokonu s televizí.

Zatímco u Louise postavy působí plasticky a rovněž společensko-politický apel je naléhavý, u Torčíka bohužel postavy, snad kromě matky, působí neživotně (hlavně kvůli příliš schematickému rozdělení na dobré a špatné postavy bez jejich výraznějšího charakterového vykreslení). Kvůli tezovitosti společenského apelu se z Torčíkova sdělení stává jakýsi stín, který se současným společenským diskurzem nijak nepohne a ani ho neovlivní, alespoň však propůjčuje hlas nejmladší generaci queer⁽¹⁾ lidí v Česku a poukazuje na jejich problémy.

Rozložiš paměť je pozoruhodným dílem, převážně pak kvůli svému tematickému plánu. Po stránce formálního zpracování ho ovšem za dílo až tak výjimečné nepovažuji. Marek Torčík je spíše básníkem než spisovatelem delších prozaických útvarů, což se projevuje nejen na jazykové složce románu. Hojně je užité přirovnání „čas je protipohyb“

1 Původní významem slova v angličtině bylo adjektivum „podivný“. Dnes se tento široký pojem používá pro označení lidí s jinou než heterosexuální orientací.

(TORČÍK 2023, 28), jež plyne z jednoho autorem v poděkování přiznaného⁽²⁾ inspiračního zdroje, konkrétně z básně Violy Fischerové. Dále autor uvádí, že báseň stála i za původním námětem samotného románu.

Na trhu, který je přesycený přesycenými⁽³⁾ texty (viz *Těla* Kláry Vlasákové, 2023, *Fosilie* Michala Kašpárka) mohl Torčík zůstat zcela bez povšimnutí, ovšem nestalo se tak, protože je pro čtenáře důležitý především kvůli své tematice, která otevírá mnoho palčivých otázek dneška, například život queer mladistvých, přepisování paměti (s tím související tzv. gaslighting),⁽⁴⁾ rasismus a domácí násilí. Právě důsledkem toho se z Torčíkova románu stává nejen dílo, ke kterému se můžou vztáhnout čeští příslušníci queer komunity, ale i – jak napsala Valentýna Žišková – „první literární výpověď dnešní mladé levicové generace v Česku“ (ŽIŠKOVÁ 2024, 9).

Upozornit na celospolečenské problémy je cíl chvályhodný, ovšem k zamyšlení je, jestli by takovéto upozornění mělo být hlavním důvodem k udělení prestižního literárního ocenění, který zastíňuje výše zmíněné nedostatky a problémy díla.

Další proměněnou nominací Marka Torčíka je pak Cena Jiřího Ortena (dále CJO) za rok 2023. Tato cena je každoročně udělována autorům, kterým je v době vydání nominovaného titulu třicet (a méně) let. Porota CJO má ve zvyku vytvářet trojlístek autorů, ze kterých poté vybere jednoho oceněného. Za poslední dva roky bylo pět ze šesti autorů narozeno v roce, který byl na hraně věkového vymezení, uvedeného ve stanovách ceny. Letošní nominant Vasilios Chaleplis měl dokonce na předávání této ceny již třicet jedna let. V dané souvislosti se tedy můžeme tázat, jestli CJO slouží opravdu jako propaga-

2 Za nepřiznanou inspiraci pokládám knihu Édouarda Louise.

3 „Přesycenými“ texty myslím knihy, které mají spoustu rozpracovaných témat, ale tato témata nejsou završena žádnou katarzí či vyústěním. Z těchto (mnohdy závažných témat) poté vznikne něco jako „slepé rameno“ díla a čtenář pak po právu může přijít s obligátní otázkou „proč“.

4 Forma manipulace, při níž jsou oběti do hlavy vkládány situace z jejího života, které se ale nestaly, nebo se nestaly tak, jak je útočník podává.

ce nejmladší generace autorů a autorek. Mohli bychom se také ptát, jestli by nebylo záhodno volit členy poroty do třiceti let věku (tj. nastavit věkovou hranici pro nominanty a porotce stejně).⁽⁵⁾ Domnívám se, že by to bylo nosné nejen pro mladé spisovatelky/spisovatele, ale také pro začínající literární kritičky a kritiky (vědkyně a vědce). Tento návrh rozhodně nemá být ageistický a jsem si vědom možnosti námitky, že mladší lidé mají méně zkušeností (to ale neznamená, že jsou méně kompetentní) a že mají méně tzv. „načteno“ (to ovšem nelze soudit podle věku). Předpokládám, že přijetím této stanovy předsednictvem CJO by došlo jednak k vzrůstu popularity samotné ceny, jednak k podpoře a motivaci mladých literárních odborníků.

V této statí jsem se pokusil formulovat a zdůvodnit pochyby, které vyvolává nedostatečně náročná kritická reflexe prvního románu Marka Torčíka a z ní plynoucí udělení dokonce dvou literárních ocenění tomuto dílu. Z dosud napsaného vyplývá, že důvodem k tomu udělení nebyly podle mne umělecké kvality textu, ale především rezonance se společenskou objednávkou, přičemž zůstala opomenuta i sporná originalita díla. Vydání románu *Rozložíš paměť* vyvolalo velkou vlnu zájmu především u generace Z,⁽⁶⁾ pro kterou jsou témata coming-outu,⁽⁷⁾ hledání vlastní identity a boje proti rasismu problémy zásadními. Není to poprvé ani naposled, kdy naplnění společenského „apetitu“ (očekávání) převážilo ostatní prvky a kritéria umělecké kvality díla, ale je nezbytné a prospěšné mít tento aspekt na vědomí, otevřeně na něj poukázat a přiznat ho.

5 K zamyšlení je také fakt, že členkou obou porot (ML a CJO), které ocenily Torčíkův román, byla Alena Šidáková Fialová.

6 Generace lidí narozených přibližně mezi lety 1995–2005.

7 Explicitní vyjádření své sexuální orientace svému okolí. Primárně se o coming-outu hovoří u příslušníků jiné než heterosexuální orientace.

LITERATURA

KAŠPÁREK, Michal. 2023. *Fosilie*. Praha: Paseka.

LOUIS, Édouard. 2017. *Skoncovat s Eddym B.: román*. Přel. Sára Vybíralová. Praha: Paseka.

MAGNESIA LITERA. 2023. „Statut výročních knižních cen Magnesia Litera (za rok 2023).“ *magnesia-litera.cz*, <https://www.magnesia-litera.cz/wp-content/uploads/2023/09/Statut-ML-2024.pdf> (přístup 9. 1. 2025).

SŁOWIK, Olga. 2024. „Jak jsem byla v porotě Magnesia Litery za poezii.“ *Tvar* 35(10), s. 16.

ŠESTÁK, Petr. 2023. *Vyhoření: pamflet, román, alegorie*. Brno: Host.

TORČÍK, Marek. 2023. *Rozložíš paměť*. Praha: Paseka.

VLASÁKOVÁ, Klára. 2023. *Těla*. Praha: Euromedia Group.

ŽIŠKOVÁ, Valentýna. 2024. „Slovo je křivé zrcadlo: románová mozaika Marka Torčíka.“ *A2* 20(3), s. 9.